

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Анастасії ТИЩУК

4 курсу, денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

Ольга БОРИСЮК

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент

Олександр КУЦІЙ

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« 1 » травня 2023 р., протокол № 11

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів

2023

АНОТАЦІЯ

Тищук Анастасія Сергіївна. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

У роботі розглянуто поняття «цінність», представлено теоретичні основи розуміння ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді та наукові підходи до їх вивчення. Описані особливості формування ціннісних орієнтацій та відмінності їхнього розвитку серед студентів. Розглянуто перспективи змін ціннісних орієнтацій молоді після війни та можливі сценарії розвитку. Досліджено специфічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в зоні бойових дій. Проаналізовано шляхи, щодо формування цінностей та пріоритетів у студентської молоді в умовах військових дій. Також проведено емпіричне дослідження у другому розділі роботи. В ньому було виявлено рівень впливу війни на формування та розвиток ціннісних орієнтацій та життєвих пріоритетів сучасної студентської молоді. Розроблено методологію тренінгового заняття для формування цінностей та побудови системи життєвих пріоритетів. На основі опрацювання теоретичних та практичних матеріалів зроблені відповідні висновки та обґрунтовано конкретні пропозиції.

Ключові слова: цінність, війна, студентська молодь, рівень впливу війни на цінності, формування орієнтацій.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент, **Олександр КУЦІЙ**.

ABSTRACT

Tyshchuk Anastasia Serhiyivna. Peculiarities of value orientations of student youth in the conditions of war.

The paper examines the concept of "value", presents the theoretical foundations of understanding the value orientations of modern student youth and scientific approaches to their study. Features of the formation of value orientations and differences in their development among students are described. Prospects of changes in value orientations of youth after the war and possible development scenarios are considered. The specific features of the formation of value orientations of students in

the war zone were studied. Ways of forming values and priorities among student youth in the conditions of military operations are analyzed. Empirical research is also conducted in the second section of the work. It revealed the level of influence of the war on the formation and development of value orientations and life priorities of modern student youth. The methodology of a training session for the formation of values and the construction of a system of life priorities has been developed. Based on the processing of theoretical and practical materials, appropriate conclusions were drawn and concrete proposals were substantiated.

Key words: value, war, student youth, level of influence of war on values, formation of orientations.

Reviewer: candidate of psychological sciences, associate professor, **Oleksandr KUTSY.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ЖИТТЄВИХ ПРІОРИТЕТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	8
1.1. Наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості.....	8
1.2. Перспективи змін ціннісних орієнтацій молоді після війни: можливі сценарії.....	13
1.3. Специфічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в зоні бойових дій.....	17
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРІОРИТЕТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	21
2.1. Організація, підбір методів та етапи дослідження.....	21
2.2. Аналіз отриманих результатів в ході дослідження рівня впливу війни на зміну цінностей студентської молоді.....	24
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРІОРИТЕТІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ.....	40
3.1 Відмінність формування системи цінностей студентів у мирний та військовий час.....	40
3.2 Психологічний тренінг щодо формування цінностей та побудови системи життєвих пріоритетів.....	43
Висновки до розділу 3.....	48
ВИСНОВКИ.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Реалії сучасного світу змушують людську особистість стрімко змінюватися та вдосконалюватися щодня. Новітні технології, наукові вчення, різноманітні методики, всі вони вивчають людину як зовнішньо, так і внутрішньо. До категорії людей які вдосконалюються також входить і сучасна студентська молодь. В країнах Європи для студентів відкриті безліч доріг, по яких вони рухаються, набувають життєвих цінностей та визначають для себе пріоритети. Проте для студентів України, війна яку розпочала рф, змінила всю життєву ситуацію та ціннісно-смыслову сферу загалом.

І наразі, як ніколи важливо вивчати різноманітні особливості ціннісних орієнтацій студентів, тому що саме молодь є прогресивною частиною суспільства, від якої залежить розвиток майбутнього країни і світу загалом.

Ціннісні орієнтації та життєві пріоритети є однією з важливих структур цілісної особистості. Саме тому багато науковців та вчених приділили значну частину своїх праць даній темі. Такі досить відомі постаті як: Банах В.А, Бліхар М.П, Воропаєва В.Г, Рокич М., Бубнова С.С, та інші, вивчали систему людських цінностей протягом довгих років, відкриваючи все нові горизонти для отримання практичної та теоретичної інформації.

Світ змінюється швидким темпом, а отже і люди разом з ним. Змінюються також погляди, думки, відношення до тих чи інакших речей. Ці зміни відбуваються під впливом різних факторів: соціокультурних, політичних, психологічних та навіть техногенних.

Отже, поглиблене вивчення особливостей ціннісних орієнтацій студентів в умовах війни має важливе теоретичне та практичне значення, саме тому це і обумовило вибір тематики дослідження.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Відповідно спираючись на мету дослідження, постають такі **завдання** кваліфікаційної роботи:

1. Теоретично обґрунтувати наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості.
2. Розкрити перспективи змін ціннісних орієнтацій молоді після війни та розглянути можливі сценарії.
3. Дослідити специфічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в зоні бойових дій.
4. Визначити рівень впливу війни на зміну ціннісних орієнтацій студентської молоді шляхом емпіричного дослідження.
5. Проаналізувати шляхи, щодо формування цінностей та пріоритетів у студентської молоді в умовах військових дій.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження – особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Гіпотеза дослідження – ймовірно, війна значною мірою вплинула на формування ціннісних орієнтацій студентів та побудову життєвих пріоритетів.

Вибірка емпіричного дослідження склала 32 особи.

Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної роботи виступили наукові праці з особливостей формування ціннісних орієнтацій молоді. А також комплекс емпіричних методів, які відповідають тематиці та змісту поставленої проблеми. Авторами яких є: М. Рокич, В.Ю Щербатих, Л. Пономаренко.

Для вирішення ряду перерахованих завдань та досягнення мети кваліфікаційної роботи, було застосовано такі *методи теоретичного дослідження*, як: глибинний аналіз та систематизація літературних джерел, а також з'ясування базових понять конкретної проблеми; *емпіричні методи*: методика ціннісних орієнтацій М. Рокича (Rokeach Value Survey - RVS); тест на визначення рівня стресу (за В. Ю Щербатих); "Методика незавершених речень (Л. Пономаренко)" (На прикладі продовження речення: " Під впливом війни мої

життєві цінності..."); *статистичні методи*: описова статистика, метод рангової кореляції Пірсона.

Отримані дані піддавалися кількісному аналізу і якісній інтерпретації з подальшими змістовними узагальненнями. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів здійснювалася за допомогою відомих методів математичної статистики з використанням пакета IBM SPSS Statistics 20 і Microsoft Office Excel.

Наукова (теоретична) новизна дослідження полягає у розширенні та поглибленні уявлення впливу війни на особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Практичне значення. Результати дослідження можуть використовуватися при розробці спеціальних методик чи наукових праць, з метою збільшення теоретичних і практичних знань щодо особливостей ціннісних орієнтацій молоді в військових умовах.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів та загального висновку, додатків, а також списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ЖИТТЄВИХ ПРІОРИТЕТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1 Наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості

Поняття «цінностей» має досить глибоке коріння свого започаткування. Зародилося воно ще з часів епохи античності і з того моменту почався шлях розвитку та формування різноманітних думок і течій. Багато відомих філософів, науковців та митців ставили перед собою завдання, дослідити систему людських цінностей більш різнобічно та глибинніше ніж будь хто до них. Цій темі присвячена значна кількість праць Платона, Сократа, Аристотеля, І. Канта та інших.

Ціннісні орієнтації є одним з найважливіших компонентів людської особистості. Їх можна розглядати як сукупність впорядкованих ідеалів, думок та переконань, які формуються протягом всього життя людини. Вони визначають багато супутніх факторів, таких як соціальне життя, поведінка людини, взаємодія з навколишнім середовищем та відношення індивіда до світу загалом.

«Розвиток та формування особистості – дуже складний поетапний процес, що протікає під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Питання формування та динаміки ціннісної орієнтації особистості необхідно розглядати цілісно з поведінковою діяльністю, оскільки саме поведінка є похідною від наявної структури цінностей індивіда [4]. Крім того, формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль не лише у регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду, життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійної трудової діяльності в юнацькому віці». [4. С.253]

Цінності як правило поділяються на дві категорії: особисті та соціальні.

Під особистими цінностями, ми маємо ті поняття, які стосуються індивідуального загального благополуччя людини. Це є саморозвиток, кар'єрне

зростання, самореалізація, загальне психічне і фізичне здоров'я, щастя, матеріальне благополуччя та багато інших.

Якщо брати до уваги соціальні цінності, то це ті цінності, які стосуються не людини як окремого індивіда, а як особи, яка перебуває в соціальному середовищі. Такими цінностями є: свобода, демократія, екологія, правосуддя, незалежність. В більшості випадків саме ця система цінностей пов'язана з країною або містом в якому мешкає особа, а саме ідентифікацією себе, як патріота та члена суспільства.

Вченими доведено, що перша категорія цінностей набувається та змінюється людиною протягом всього життя. Вона має значний вплив на самореалізацію особистості та сприйняття власного Я. Ця категорія формується завдяки зовнішнім та внутрішнім чинникам, а саме: дорослішання, вплив старших людей, самосвідомість, освіченість, коло оточення та ін.

Якщо ми розглядаємо соціальні цінності, то доведено, що значимість цієї категорії посилюється під час критичних подій, або ж історичних ситуацій.

Отже, особисті цінності є першочерговими та унікальними для людини завжди, тому що вони щоденно оточують її. А важливість і необхідність соціальних цінностей загострюється під час історичних подій, коли прокидається самоідентифікація.

« Стіяка і суперечлива сукупність ціннісних орієнтацій формує такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним життєвим принципам та ідеалам, здатність до прояву вольових зусиль заради цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції, наполегливість у досягненні мети. І. Д. Бех підкреслює, що особистісне зростання залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість. Остання якраз відіграє роль тієї внутрішньої інстанції, де відбувається згадане єднання як процес набуття смислу соціальних вимог. Рамки цих вимог до суб'єкта окреслюються необхідністю творити і діяти за законами істини, добра і краси.» [4. с.252]

Ціннісні орієнтації являють собою багатогранну, складну систему потреб

людини та спрямованості її інтересів. Ця система впливає на всі сфери життя індивіда, а також на переконання, вподобання, уявлення про себе і світ та багато інших додаткових факторів.

Вченими доведено, що формування ціннісних орієнтацій, є одним з психологічних аспектів дозрівання особистості. А отже від цього процесу безпосередньо залежить майбутнє людини та її життєвий шлях.

Вивчення теми цінностей бере свій початок в філософії Сократа, Платона та Аристотеля, проте вони говорили про поняття «добра» і «праведності» як основних елементів у формуванні моралі та життєвих цінностей.

Фрідріх Ніцше був першим, хто системно та більш конкретизовано вивчав ціннісні орієнтації особистості. Німецький філософ у своїй праці: «Так говорив Заратустра» висловив власну ідею, про неабсолютність цінностей. На думку вченого, життєві цінності є також результатом історичного розвитку.

Також одним з відомих постатей в історії гуманістичної психології є Абрахам Маслоу та його піраміда потреб людини. Саме в ній автор зазначає тему цінностей, як важливу складову самоактуалізації особистості.

Карл Роджерс використав поняття життєвих цінностей в розробці власної концепції. В ній основна увага приділяється людині та її світовому досвіду. А саме формуванню власних цінностей та переконань. Ця концепція і досі слугує гарною теоретичною платформою для вивчення системи людських цінностей.

Також роль цінностей у формуванні особистості досліджував Карл Юнг, який вивчав їх через призму колективної і індивідуальної свідомості.

За час існування теми ціннісних орієнтацій виникло досить багато наукових підходів до їх вивчення:

Таблиця 1.1.

Наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості

1. <i>Психоаналітичний</i> підхід	Ціннісні орієнтації формуються завдяки взаємодії зі значущими людьми в житті дитини, зокрема
--	--

	<p>батьками та близькими родичами. Важливу роль в такому формуванні відіграють конфлікти між цінностями, які пізніше відображаються в психіці дитини.</p>
2. <i>Когнітивний</i> підхід	<p>Ціннісні орієнтації формуються завдяки процесам мислення людини. В результаті осмислення свого досвіду, знань та оточуючого світу, людина формує власні переконання та принципи.</p>
3. <i>Соціологічний</i> підхід	<p>Ціннісні орієнтації формуються на основі соціальних відносин та мають вплив на поведінку людей. Цінності та пріоритети залежать від соціального середовища в якому живе людина.</p>
4. <i>Еволюційний</i> підхід	<p>Ціннісні орієнтації формуються завдяки еволюції та розвитку людського виду. Підхід доводить, що певна вибірка цінностей може бути не набутою, а вродженою.</p>
5. <i>Психологічний</i> підхід	<p>Він розглядає співвідношення між цінностями людини і мотивацією. Описує як впливають цінності на загальний психічний стан особистості.</p>
6. <i>Антропологічний</i> підхід	<p>Формування ціннісних</p>

	орієнтацій відбувається за рахунок впливу культурних факторів. Даний підхід розглядає ціннісні орієнтації, як частину культури та традицій суспільства.
7. <i>Етичний</i> підхід	Даний підхід досліджує етичність тих чи інакших цінностей. А також як цінності впливають на моральність людини.
8. <i>Гендерний</i> підхід	Цей підхід досліджує різницю між формуванням цінностей жінок і чоловіків. Вивчає систему соціальних ролей та стереотипів.

Отже, завдяки працям та дослідженням вчених, сформувалося досить багато різних наукових точок зору та підходів щодо вивчення ціннісних орієнтацій особистості. Всі вони допомагають якісно вивчати та розуміти формування цінностей та їхній вплив на життя і поведінку людей в соціумі.

1.2 Перспективи змін ціннісних орієнтацій молоді після війни: можливі сценарії

Ще декілька років назад, поняття війни використовувалося лише в поясненнях історичних подій чи протиріч між народами, країнами чи політичними діячами. Проте 2022 рік змінив цю ситуацію для сучасної України та всіх її мешканців. Після повномасштабного вторгнення питання становлення людської особистості і зміни ціннісних орієнтацій постало досить гостро. Відбулися зміни, які несли за собою руйнацію існуючих стереотипів та відкидання минулих переконань. Війна значно вплинула на життя кожного з нас. Кожен день тепер цінується за звичайну можливість жити. Адже звичайні людські потреби існують під загрозою щотижня і щодня. Один момент чи секунда може розділити життя на до і після. Сучасна студентська молодь формує свої цінності під впливом політично-економічних та соціально-психологічних процесів, які відбуваються на даний момент в Україні. Як зазначає Сорочинська В.Є, вибір особистісних цінностей – найважливіше завдання юнацького періоду. Зміст юнацьких цінностей суттєво залежить від культурологічного та історичного періоду. Не викликає сумніву той факт, що прагнення молоді до нових ідей і новацій є рушійною силою, що призводить до зміни цінностей у структурі суспільства [22 ст.384].

Тому прогнозування зміни ціннісних орієнтацій молоді після закінчення війни є досить цікавою, проте складною темою. Адже як згадувалось в розділі 1, на зміну цінностей молоді можуть впливати дуже багато різних чинників. Тип війни, соціально-економічна ситуація, тривалість війни та її інтенсивність.

Проте незважаючи на складність тематики все ж можливо виділити сценарії розвитку цінностей молоді після війни. Завдяки історичним фактам та теоретичним підходам ми розглянемо їх детальніше.

1. Усвідомлення своєї національної ідентичності та підвищення патріотизму.

З приходом війни думки студентів та молоді можуть кардинально змінитися у відношенні до своєї країни. Доведено що у 83% людей війна

розвиває відчуття патріотизму та єдності з народом. Отже, молода людина з того моменту може переосмислити свої цінності в бік патріотизму та посвятити своє життя провідній ролі у єдності держави та здобуття незалежності. Також молодь може вступити до лав державної армії та захищати свою країну. Хтось може стати волонтером та допомагати в реабілітації всім, хто цього потребує. Адже патріотизм може розвиватися в багатьох напрямках, проте кожна людина по-своєму важлива для держави. Когось може зацікавити історія його країни, а також традиції та культура, що призведе до глибинного вивчення історичних подій минулого та розвитку самосвідомості та цінностей зорієнтованих на незалежність та причетність до держави.

2. Збільшення соціальної відповідальності та розвиток емпатійності.

Війна може значною мірою вплинути на соціальні ролі молоді у суспільстві. Для когось цінністю стане допомога іншим – наприклад реабілітація поранених бійців або ж психологічна робота з військовослужбовцями, які захищали країну в гарячих точках. Молодь також може розвивати свою емпатійність в бік переселенців та дітей, які також потребують підтримки та психологічної допомоги. Особливо інтенсивною та делікатною буде робота з дітьми, які бачили всі жахіття війни на власні очі.

Також збільшення соціальної відповідальності може розвинути відчуття толерантності. Молодь буде більш з повагою відноситися до оточуючих людей та менше звертати свою увагу на недоліки інших, адже на фоні пережитих подій це не є важливим, а кожна людина прекрасна такою, яка вона є.

3. Зростання релігійних віросповідань та активності.

Багато людей переживали війну по різному. І також є ті, кому впоратися з тривожністю та страхом допомагали віра в Бога та віросповідання. А також молитви чи прочитання Біблії. Тому після закінчення війни частина молоді може віднайти опору, духовне заспокоєння та життєву цінність в релігійних переконаннях та церковних цінностях і присвятити своє життя богослужінню.

4. Розвиток політично- економічної сфери суспільства.

На жаль, війна може показати як сильні так і слабкі сторони країни, в якій

вона відбувається. Для молоді це шанс проявити себе в політичному устрої після закінчення війни. Отже частина сучасної молоді може побачити розвиток своїх цінностей у розвитку політичних та економічних фундаментів своєї держави. Хтось подасть заявку в певну партію, та буде висувати нові політичні ідеї. Хтось буде боротися за економіку та стане рушійною силою суспільства, яка змінить країну до кращого. А хтось присвятить своє навчання економічним засадам і в майбутньому буде кваліфікованим спеціалістом, який допоможе багатьом людям і таким чином також принесе свою користь суспільству. В цьому випадку цінності як загальнолюдські так і особисті можуть розвиватися в різних напрямках.

1. Зосередження власних зусиль на освіті та кар'єрі.

Також війна може показати молоді важливість в отриманні освіти та в майбутньому важливість кар'єрного росту. Адже один день може перекреслити всі здобутки минулого і студентське життя перетворюється на онлайн-навчання. А для студентів в зоні бойових дій, воно стає на паузу до невизначеного терміну. Тому для частини молоді важливою життєвою цінністю після закінчення війни, буде отримання закінченої вищої освіти та хороше робоче місце. Розвиток власного професіоналізму та кар'єрне зростання в здобутій галузі. Адже хороші спеціалісти на правильних робочих місцях, це також рушійна сила суспільства. Завдяки ним в країну сплачуються податки та поповнюється державний бюджет. Також ще однією позитивною стороною цієї цінності є кваліфікована допомога громадянам у різних сферах.

2. Переїзд закордон та початок нового життя.

Громадяни можуть бути різними і декому з них війна може стати тим знаком, який остаточно змусить реалізувати мрії про переїзд закордон. Не варто нехтувати тим, що є частина молоді, яка не бачить своєї реалізації у країні, в якій знаходиться в даний момент. А війна у цьому випадку грає роль підтверджуючого фактору, який уточнює рішення людини переїхати. Проте не потрібно засуджувати цю частину молоді, адже кожен обирає свій життєвий шлях. І коли для когось державність і патріотизм стають життєвим кредо, то для

інших наслідки війни, падіння економіки та потреба в відбудові країни здається тим чинником, який ставить їхнє життя на паузу. А переїзд закордон відкриває нові можливості, формує нові цінності та життєві пріоритети. Надає можливість отримати більш високооплачувану роботу та шлях самореалізації.

Тому переїзд закордон також може бути одним з розвитку сценарію побудови життєвих цінностей.

3. Створення сім'ї та реалізація себе у батьківстві.

Війна також допомагає зрозуміти цінність сім'ї та усвідомити силу любові до своїх близьких. Підтверджений факт, що більша частина військових одружується саме під час служби та захисту країни, адже в ті моменти психіка налаштована на виживання, а тому реалізація життєвих цілей відбувається прискорено. Одна з цих цілей це створення сім'ї.

Отже для частини сучасної молоді, війна також може дати розуміння важливості створення нових сімей. Для тих хто давно вагався це мотивація народити довгоочікувану дитину або ж взяти її з дитбудинку. Для чоловіків які пережили розлуку з коханою дівчиною чи жінкою, наслідки війни можуть допомогти наважитися зробити пропозицію та створити свою маленьку сім'ю. А для розведених пар війна дає шанс переосмислити минуле та обговорити всі образи які привели до розлучення. Навіть в такої частини молоді є шанс відновити своє кохання. Отож, після закінчення війни для частини молоді цінністю може стати сім'я або ж її створення.

Війна так чи інакше значно вплинула на суспільство, зокрема на молодь та зміну їхніх життєвих цінностей. Вона дала змогу переосмислити себе як особистість, своє місце у соціумі та політичну чи релігійну приналежність. Також війна допомогла у рішенні переїзду закордон чи створенні власної сім'ї. Кожне з цих рішень є важливим, а кожна цінність є індивідуальною та особливою. Сучасна молодь прогресивна та смілива, вона розбиває шаблони та стереотипні поняття. А війна присвоїла кожній частині цього вікового осередку свої наслідки та самостійні рішення.

1.3 Специфічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в зоні бойових дій.

Формування ціннісних орієнтацій студентів в зоні бойових дій є важливим та водночас делікатним процесом. Який потребує відважності, самоконтролю та підтримки.

Як зазначає Банах В.А: «Сучасний етап економічного і соціального розвитку, ті зміни, які переживає нині Україна, спричиняють за собою багатопланові зміни нормативно-ціннісних систем всіх соціальних груп суспільства, серед яких особливе місце посідає молодь. Для неї незавершеність і нестабільність цих процесів значно ускладнює процес соціалізації. Найважливіше місце в соціально-психологічній структурі як особистості, так і соціальної групи, посідають ціннісні орієнтації. Соціальна детермінація ціннісних орієнтацій, їх взаємозв'язок з соціально-економічними відносинами в суспільстві проявляється в тому, що, коли суспільство видозмінюється, то з'являються нові соціальні норми і цінності, тобто ціннісні орієнтації особистості та різних соціальних груп так само трансформуються» [2, с. 13]

Під поняттям видозміни та трансформації суспільства також може бути уточнена і війна. Як зазначалося в минулих розділах, війна значною мірою вплинула на формування ціннісних орієнтацій та життєвих пріоритетів студентської молоді. Проте саме війна розділила студентів також на категорії. Є ті, хто продовжують своє навчання у дистанційному форматі, це більшість українських студентів, є ті, хто навчається очно, і також є певна частина студентів, яка взяла академічний відпуск через тимчасовий переїзд закордон. У всіх цих категоріях сучасної молоді є спільна риса – вони всі так чи інакше можуть продовжувати своє навчання в різних форматах. Проте є ще одна частина студентів, які відрізняються від всіх інших – це студенти які знаходяться в зоні бойових дій або ж під окупацією. Їхнє навчання на жаль є неможливим до закінчення війни. Тому що пріоритетним на даному етапі є збереження власного життя та здоров'я, а також самозахист.

Саме в зоні бойових дій студенти стикаються з найбільшими труднощами,

безвихіддю, страхом та терором. У таких умовах формування особистісних цінностей є дуже важливим чинником розвитку, проте дані набуті цінності дещо відрізняються. Прикладом таких цінностей є: воля, дисципліна, мужність, зорієнтованість, хоробрість та людяність.

Особливістю перебування у зоні бойових дій є необхідність швидко приймати рішення та знаходити самостійно вихід з різних ситуацій, а також навчитися діяти спільно з іншими людьми. Тому у студентів які знаходяться в зоні бойових дій, цінності формуються на основі колективізації та здатності до співпраці, а також на основі швидкого мислення.

Також варто пам'ятати, що студенти які знаходяться в зоні бойових дій, можуть бути під впливом різних ідеологій, переконань та пропаганди, які дуже сильно впливають на свідомість, думки та формування цінностей людини.

Студенти, та люди загалом, які пережили війну або ж окупацію змушені швидко адаптуватися до нових умов, в яких значну роль відіграють зовнішні та внутрішні чинники. Саме в зоні бойових дій чи в окупації цінності можуть формуватися та видозмінюватися під впливом соціальної та політичної ситуації. Особливістю формування цінностей студентів, які знаходяться в зоні бойових дій, є вплив оточення. Студенти велику частину часу знаходяться поруч з людьми з різними цінностями, поняттями, принципами та стереотипами, саме тому думки інших можуть значно впливати на молодих людей змінюючи їхню свідомість. На окупованих територіях чи в зоні бойових дій, процес соціалізації відбувається значно складніше.

Особливо важливими у формуванні цінностей студентів є освіта та виховання, вони можуть забезпечити студентів всіма необхідними знаннями, розвинутою логікою та навичками, які допоможуть їм у майбутньому. Дуже важливим також є розвиток критичного та аналітичного мислення. Адже коли людина знаходиться у зоні бойових дій чи окупації, на неї мають вплив різноманітні чинники. А критичне мислення допоможе не заплутатися в фактах та відрізнити достовірне від нав'язливого.

Не секрет, що одним з критеріїв окупації є пропаганда, яка ллється з усіх

інформаційних джерел. Захоплюючи нові території окупанти намагаються чим швидше встановити свій зв'язок та телебачення. Тому достовірність та правдивість медіа стоїть під питанням. Те, що лунає з телевізору чи радіо чинить значний вплив на цінності і свідомість студентів. І якщо постійно не фільтрувати вживану інформацію, то з часом студенти будуть піддаватися ідеологіям окупаційної влади, адже це невидимий тиск на особистість.

Важливим фактором у формуванні цінностей студентів які перебувають в окупації, або ж в зоні бойових дій є також психологічна підтримка. Під час всіх подій, які можуть відбуватися з молодими людьми, вони відчують спектр негативних емоцій, таких як: страх, тривога, безпорадність та інші. І тому дуже важливо надавати будь яку можливу психологічну підтримку та допомогу. Вона допоможе студентам зрозуміти власні переживання та пройти цей життєвий етап. А також не втратити відчуття власної гідності та самосвідомості.

Отже, різниця між звичайними студентами, та тими які на жаль перебувають в окупації чи на територіях, де відбуваються запеклі бої – очевидна. Звичайні студенти формують свої цінності на самоідентифікації себе як громадянина, патріотизмі та національній приналежності. Водночас як студенти з окупованих територій формують власні цінності завдяки постулатам мужності, хоробрості, витримки, колективізації та критичного мислення. Цей гіркий досвід залишиться з молодими людьми протягом всього життя. Він потребуватиме кваліфікаційної допомоги та детального пропрацювання всіх ситуацій та пережитих емоцій.

Висновки до розділу 1

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна запевнити, що ціннісні орієнтації та життєві пріоритети є однією з важливих структур цілісної особистості. Багато науковців та вчених приділили значну частину своїх праць даній темі. Такі досить відомі постаті як: Банах В.А, Бліхар М.П, Воропаєва В.Г, Рокич М., Бубнова С.С, та інші, вивчали систему людських цінностей протягом довгих років. Цінності як правило поділяються на дві категорії: особисті та соціальні.

Особисті цінності це - саморозвиток, кар'єрне зростання, самореалізація, загальне психічне і фізичне здоров'я, щастя, матеріальне благополуччя. А соціальні цінності це - свобода, демократія, екологія, правосуддя, незалежність. Ціннісні орієнтації являють собою багатогранну, складну систему потреб людини та спрямованості її інтересів. Ця система впливає на всі сфери життя індивіда, а також на переконання, вподобання, уявлення про себе і світ та багато інших додаткових факторів. Війна значно вплинула на життя кожного з нас. Кожен день тепер цінується за звичайну можливість жити. Адже звичайні людські потреби існують під загрозою щотижня і щодня. Один момент чи секунда може розділити життя на до і після. Сучасна студентська молодь формує свої цінності під впливом політично-економічних та соціально-психологічних процесів, які відбуваються на даний момент в Україні.

Також можливий розвиток багатьох різноманітних сценаріїв формування ціннісних орієнтацій після закінчення війни.

Студенти які перебувають на окупованих територіях, або ж в зоні бойових дій формують свої цінності на зовсім інших життєвих постулатах.

Загалом поняття «цінностей» є досить глибинним. Його дослідження відбувається на основі багатьох праць вчених і практичних та теоретичних дослідженнях. Цінності для кожної людини можуть бути різними та мати не однакову значимість. Проте варто пам'ятати, що кожен з нас особистість та індивід і тому повага у суспільстві та підтримка це ті рушійні сили які змінюють світ.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРІОРИТЕТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.

2.1 Організація, підбір методів та етапи дослідження.

В другому розділі розглянемо емпіричне дослідження рівня впливу війни на зміну цінностей та пріоритетів студентської молоді. Також проаналізуємо кейс підібраних методик, послідовні етапи дослідження та отримані результати. Аналіз буде проводитися за допомогою методів: описової статистики, та рангової кореляції Пірсона. Теоретичною основою дослідження стали поняття: «цінностей», пріоритетів та життєвих орієнтирів, структури особистості та інші, які були зазначені вище в Розділі 1.

Дослідження проводилося онлайн, в другій половині березня 2023 року на платформі Google forms. В ньому прийняли участь 32 особи, вік яких коливається від 19 до 26 років. Це студенти 1-6 курсу вищих освітніх закладів України.

Емпіричне дослідження відбувалося в декілька послідовних етапів:

1 Етап «організаційний» - вивчення системи цінностей, підбір методик дослідження, підготовка опитування на платформі Google, адаптування методик під тематику дипломної роботи.

2 Етап «діагностичний» - проведення опитування протягом 2 тижнів, отримання результатів, створення конструктору таблиць з аналізом даних.

3 Етап «статистичний» - кількісний аналіз, статистична обробка даних, графічна презентація результатів дослідження, якісна інтерпретація та подальші змістовні узагальнення і висновки.

Завдання, які стояли в ході проведення дослідження (спираючись на обрані методики):

1. Дослідити які термінальні та інструментальні цінності переважають та є пріоритетними для більшості студентів.
2. Визначити рівень стресу опитаних, який виник через військові дії.
3. Дослідити як війна вплинула на життєві цінності опитаних.

4. Статистично проаналізувати отримані результати.

Дослідження відбувалося на основі трьох адаптованих методик:

1. Методика ціннісних орієнтацій М. Рокича (Rokeach Value Survey - RVS);
2. Тест на визначення рівня стресу (за В. Ю Щербатих);
3. "Методика незавершених речень (Л. Пономаренко)" (На прикладі продовження речення: " Під впливом війни мої життєві цінності...")

1. **Методика ціннісних орієнтацій М. Рокича** спрямована на діагностування перш всього ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Вона складається з двох списків цінностей які розміщені в алфавітному порядку. Даним цінностям опитуваний має присвоїти ранговий номер, який свідчить про значущість тієї чи інакшої цінності саме для опитуваної особи. Ця методика являє собою списки з термінальних і інструментальних цінностей.

2. **Тест на визначення рівня стресу (за В.Ю Щербатих).** Дане тестування призначене для виявлення стресових показників в особистості. Завдяки ньому можна діагностувати теперішній стан людини і проаналізувати минулі стани. В цьому тесті присутні інтелектуальні (1 бал), поведінкові (1 бал), емоційні(1.5 бали) та фізіологічні (2 бали) ознаки стресу, якщо ці ознаки є наявними в опитуваної особи то вона ставить собі вище згадані бали.

Показники 0-5 балів є хорошим результатом, вони свідчать про відсутність стресу у житті людини.

Показники 6-12 балів означають, що опитувана особа відчуває помірний стрес.

Показники 13-24 бали, свідчать про присутність сильних стресових факторів.

Показники 25-40 балів є свідченням сильного стресу, який неможливо подолати без кваліфікованої допомоги спеціаліста.

Показник від 40 балів означає, що особистість перебуває в третій, найбільш небезпечній стадії стресу. І якомога швидше потребує допомоги.

3. **"Методика незавершених речень (Л. Пономаренко)".** Дана методика спрямована на визначення статистичних даних для аналізу тих чи інших

показників і слугує підсумуванням всіх попередніх методик. Завдяки цій методиці можна додатково спростувати або ж підтвердити гіпотезу дослідження.

Гіпотеза дослідження: ймовірно, війна значною мірою вплинула на формування ціннісних орієнтацій студентів та побудову життєвих пріоритетів.

2.2 Аналіз отриманих результатів в ході дослідження рівня впливу війни на зміну цінностей студентської молоді.

Статистична обробка результатів здійснювалася за допомогою методів математичної статистики з використанням пакета IBM SPSS Statistics 20 і Microsoft Office Excel.

Опис відсоткового співвідношення даних

Отримані результати в ході проведення *"Методики незавершених речень (Л. Пономаренко)"* свідчать про силу виявлення тих чи інакших показників дослідження на високому, середньому та низькому рівнях.

Аналізуючи отримані дані рис. 1.1 бачимо, що 67% осіб мають високі показники, це означає що їхні життєві цінності значно змінилися під впливом військових дій. В опитаних людей цінності набули іншого значення та стали більш орієнтовані на сім'ю. Також вони змістились в сторону загальнодержавних цінностей, таких як: цінність свободи, особи-громадянина. Всеосяжна вдячність за життя і за моменти щастя. Мирне небо, близькі люди поруч, психологічне здоров'я – це ті цінності, які є важливими для 67% опитаних студентів. Дані високі показники є свідченням того, що війна внесла значні корективи в систему цінностей сучасної молоді і тепер вони орієнтуються на загально сімейні та державні постулати, аніж молодь, формування цінностей яких відбувалася декількома роками раніше.

25% осіб мають середній рівень, це свідчить про те, що їхня система цінностей не змінилася та залишилась на сталому рівні. Для цих 25% студентів з приходом війни цінності залишилися такими ж, якими вони були до військових дій.

Рис. 1.1 Показники зміни життєвих цінностей % опитаних студентів в умовах війни.

Для 8% опитаних студентів життєві цінності змінилися в негативну сторону через початок військових дій. Це свідчить про викривлення системи життєвих цінностей, їх спустошення та розвиток в протилежному напрямку. Якому притаманні присвоєння негативних шкідливих звичок, паління, алкоголь, вживання наркотичних речовин. А також розвиток рівня стресових чинників, які мають свій вплив на коло опитаних осіб.

Після проведення Тесту на визначення рівня стресу (за В.Ю Щербатих) були отримані такі результати (див. рис 1.2). Найбільшій кількості серед опитаних студентів, а саме 42%, притаманний **середній рівень переживання стресу**. Це означає, що для опитаних осіб війна спричинила виникнення певних стресових чинників в їхньому житті. Наприклад: розлади сну та харчування, відсторонення від навколишнього світу, відсутність відчуття простору та часу, страх і т.д. Деякі з перелічених чинників могли тією чи інакшою мірою проявлятися у 42% студентів. Проте, якщо задіяти допомогу спеціаліста, або ж розвивати самоконтроль то цей стан можна покращити, після плідної праці над собою та своїми почуттями.

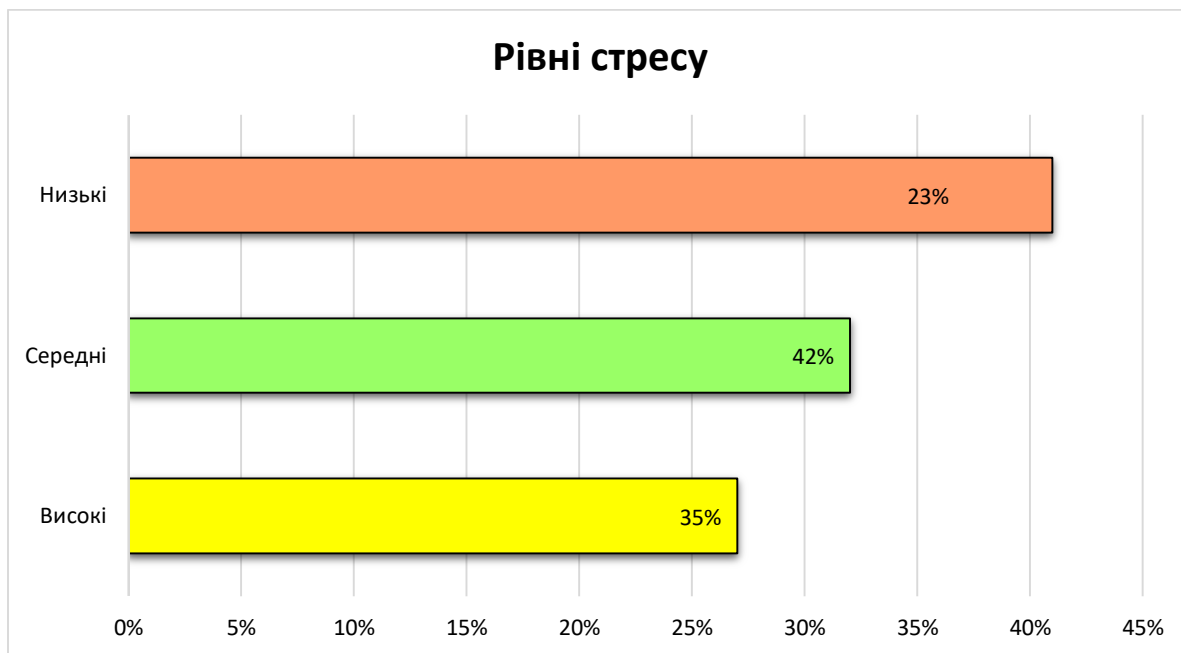

Рис. 1.2 Показник виникнення рівня стресу загального % опитаних осіб з початком війни.

35% опитаних людей притаманний **високий рівень** стресу, як наслідок перебування та проживання в країні з військовими діями. Високий рівень проявляється в зниженому самоконтролі, підвищеній тривожності та нервозності, ослабленій пам'яті та сенсорних здібностях, підвищеній пітливості та почервонінню шкіри.

Для 23% опитаних студентів притаманний **низький рівень** стресу, тобто війна не вплинула на самопочуття та самосвідомість таких осіб, їм не знайомі безсоння чи зниження апетиту, втрата часу чи відсутність контакту з навколишнім середовищем та оточенням. Ці 23% осіб є досить стресостійкими до зовнішніх та внутрішніх чинників.

В результаті аналізу Методики ціннісних орієнтацій М. Рокича отримано наступні результати рис 1.3:

За показником термінальних цінностей високий показник 96,9% опитаних отримала шкала «Закінчення війни». Це є свідченням того, що майже для всіх студентів закінчення війни на даний момент є найбільш бажаною цінністю, яка

домінує посеред інших.

68,8% опитаних студентів значимою цінністю для себе обрали «Психічне і фізичне здоров'я». Це означає, що сучасна молодь навіть в стані війни, орієнтована на підтримку високого рівня свого фізичного та психічного здоров'я.

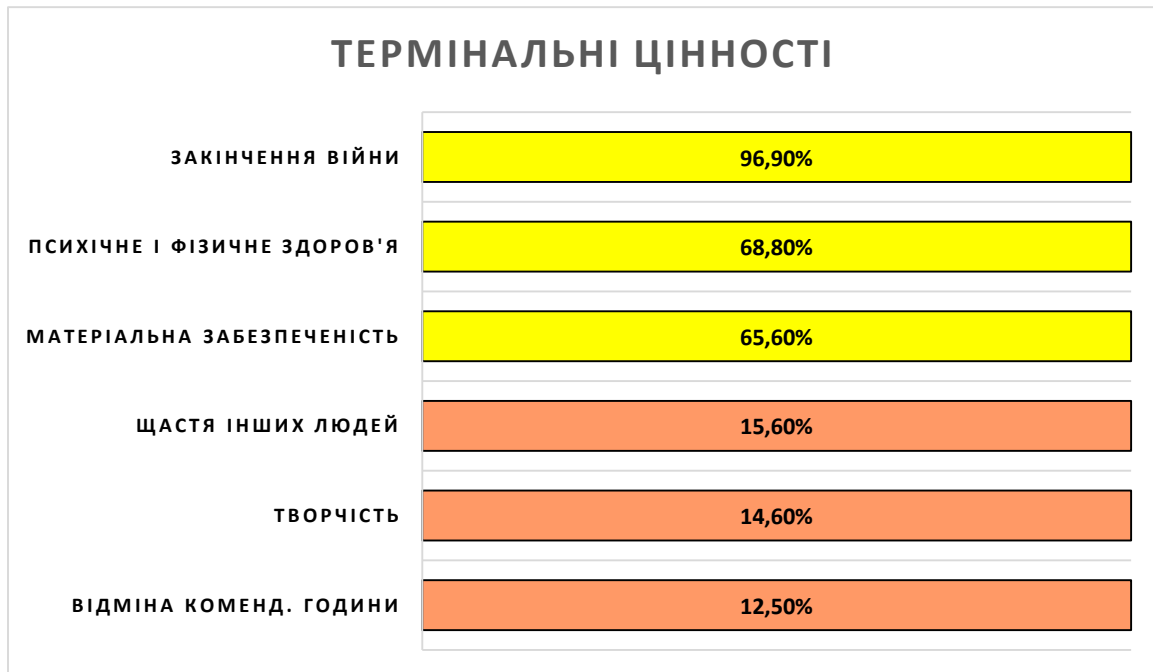

Рис. 1.3 Показники рівня значимості термінальних цінностей серед % опитаних студентів.

Також 65,6% отримала шкала «Матеріальна забезпеченість». Це означає, що студентська молодь надає великого значення присутності достатньої кількості коштів в своєму житті. До цього поняття також варто віднести кар'єрне зростання та бажання перспективного робочого місця, що відповідно веде за собою матеріальне благополуччя.

На низькому рівні значимості опинилася шкала «Щастя інших людей» - 15,6%. Це означає, що з початком повномасштабного вторгнення в студентів значною мірою почав розвиватися егоїзм та відсутність цікавості і емпатії до інших людей. Цьому може слугувати значний розвиток інстинкту самозбереження через стресові події. Завдяки якому, люди орієнтуються більше на власне життя та безпеку, ніж на навколишнє оточення.

Також 14,6% отримала шкала «Творчість». Це є низьким показником, який

означає, що потяг до творчості не є пріоритетом для сучасної молоді. Так як з початком війни цінності студентів дуже змінилися. То відповідно на даний момент творчість не займає провідного місця, серед термінальних цінностей, адже молодь орієнтується на забезпечення загальних фізичних та безпекових потреб.

12,5% отримала шкала «Відміна комендантської години». Низька значимість цієї шкали є свідченням того, що студентська молодь за період війни звикла до певних часових обмежень перебування на вулиці і цей чинник ніяк не впливає на самопочуття студентів.

Якщо аналізувати *інструментальні цінності*, тоді отримано такі результати рис. 1.4:

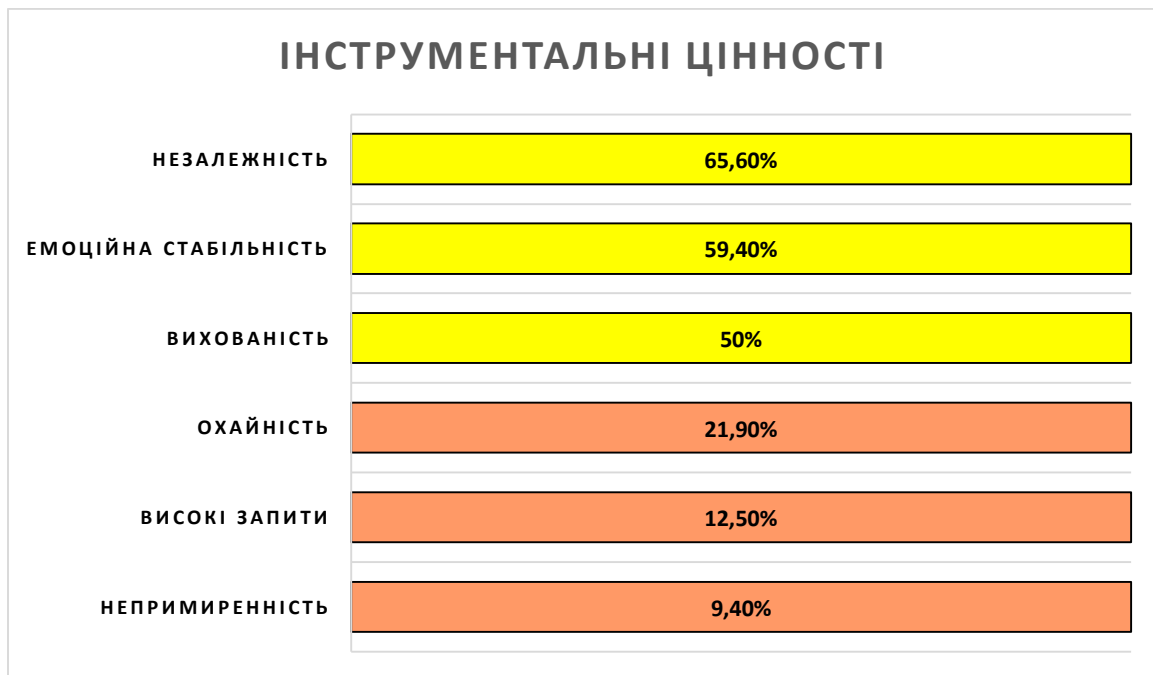

Рис. 1.4 Показники рівня значимості інструментальних цінностей серед % опитаних студентів.

Найбільш високий відсоток отримала шкала «Незалежність» - 65,5%. З початком бойових дій, самосвідомість та самоідентифікація себе, як патріота своєї країни значно підвищилась серед студентської молоді. Тому прагнення до незалежності закарбовується в душі кожного українця і з'являється мотивація рухатися лише вперед до перемоги. Також цю шкалу можна розглядати як

прагнення до самостійності та сепарації серед молоді.

59,4% отримала шкала *«Емоційна стабільність»* - це високий показник, який означає, що сучасна студентська молодь прагне до спокою та відсутності «емоційних гойдалок» спричинених війною, адже вони також є одним з внутрішніх чинників, які сприяють розвитку стресу. Тому саме емоційна стабільність серед інструментальних цінностей, є однією з найважливіших на даний момент.

50% - це шкала *«Вихованості»*. Вона є свідченням, що студенти стали більш толерантними та вимагають того ж від суспільства. Значимість вихованості є досить високою серед молодого середовище, повага до кордонів один одного, взаєморозуміння та підтримка, це детермінанти які є важливими в сучасному світі.

Серед низьких показників значимості серед студентів 9,4% отримала шкала *«Непримиренність»*. Це означає, що в даній ситуації, яка склалася в Україні студентська молодь погоджується з тими подіями, які відбуваються та не протирічить ним. Тобто молодь бореться за свої права, за свою незалежність, але з ворогом, а не всередині країни.

Також низький показник отримала шкала *«Високі запити»*, яка є свідченням того, що для сучасної молоді досягнення вершин, тренди чи будь що інше не мають важливого значення серед ситуації, що склалася.

21,9% отримала шкала *«Охайність»*. Низький рівень значимості цієї шкали, можна трактувати, як відсутність потягу до ідеальності. Адже, на жаль, на даний момент як зовнішньо, так і внутрішньо панує хаос, а охайність асоціюється з досконалістю. Тому ці поняття можуть бути пов'язані і виправдані саме низькими показниками серед опитаних студентів.

Середнє значення та стандартне відхилення показників рівня змін життєвих цінностей під впливом війни.

Аналізуючи результати дослідження з метою визначення змін життєвих цінностей під впливом війни, розглянемо отримані дані за середніми показниками. Шкала змін життєвих цінностей має середній показник ($M = 33,310$; $S.D = 24,484$). Таке значення є свідченням того, що війна значною мірою вплинула на студентів та на формування їхніх життєвих цінностей. Вона змінила орієнтири сучасних студентів на більш матеріальні та сімейні (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Результати середнього значення показників рівня змін життєвих цінностей під впливом війни

Шкала	Мінімум	Максимум	M	S.D.
<i>Життєві цінності</i>	2,0	16,0	33,310	24,484

Розглядаючи результати середніх значень шкала рівня стресу серед досліджуваних ($M = 33,730$; $S.D = 7,878$) (див. табл. 2.2.) Для опитаних студентів притаманний стрес, а також зовнішні та внутрішні чинники які супроводжують його. Рівень стресу впливає на самопочуття молоді та формування життєвих цінностей в військових умовах.

Таблиця 2.2

Результати середнього значення показників визначення рівня стресу серед студентської молоді

Шкала	Мінімум	Максимум	M	S.D.
<i>Рівень стресу</i>	1,0	14,0	33,730	7,878

Отже, сучасній молоді притаманний значний рівень стресу та стресових чинників.

Аналізуючи середні показники рівня значимості термінальних та

інструментальних цінностей серед опитаних студентів виявлено, що шкала значимості термінальних цінностей має середній рівень($M= 18,263$; $S.D = 166,008$), шкала значимості інструментальних цінностей ($M= 11,250$; $S.D = 4,233$) також має середній рівень(див. табл. 2.3.)

Таблиця 2.3

Результати середнього значення показників визначення рівня значимості термінальних та інструментальних цінностей.

Шкала	Мінімум	Максимум	М	S.D.
<i>Термінальні цінності</i>	4,0	31,0	18,263	166,008
<i>Інструментальні цінності</i>	3,0	21,0	11,250	4,233

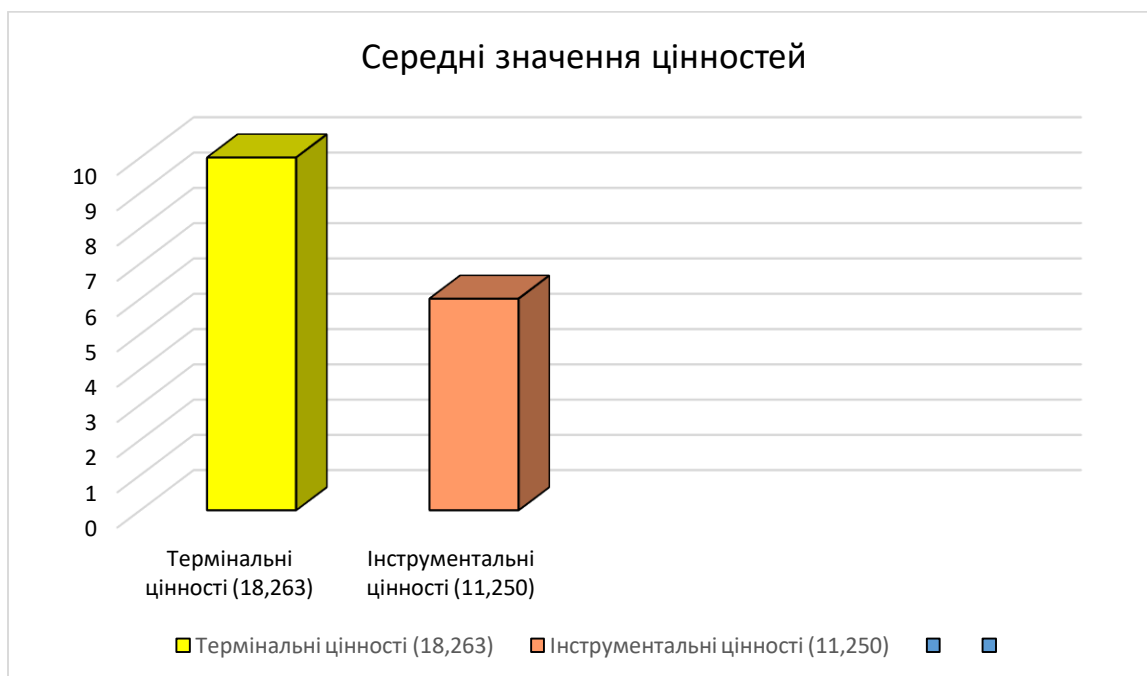

Рис. 2,4. Діаграма середніх значень термінальних та інструментальних цінностей.

Отже, в результаті аналізу отриманих результатів описової статистики,

показників середнього значення, а також відхилення показників рівня змін життєвих цінностей під впливом війни можна зазначити, що гіпотеза дослідження підтвердилась. Війна значною мірою вплинула на формування системи цінностей студентської молоді. Підтвердженням цьому, є показники змін життєвих цінностей, рівня стресу, а також значимість термінальних та інструментальних цінностей.

Розгляд результатів кореляційного аналізу за Пірсоном.

Завдяки математичній обробці даних методом кореляційного аналізу Пірсона були отримані такі результати:

В результаті було виявлено взаємозв'язки :

- Між **Віком** та **життєвою мудрістю** ($r = 0,352$; $p = 0,038$)
- Між **Віком** та **пізнанням, впевненістю в собі** ($r = 0,366$; $p = 0,032$)
- Між **Статтю** та **красою природи і мистецтва** ($r = 0,379$; $p = 0,020$)
- Між **Зміна цінностей** та **життєва мудрість** ($r = 0,437$; $p = 0,011$)
- Між **Зміна цінностей** та **закінчення війни** ($r = 0,396$; $p = 0,026$)
- Між **Закінчення війни** та **рівень стресу** ($r = 0,450$; $p = 0,002$)
- Між **Рівень стресу** та **психічне і фізичне здоров'я** ($r = -0,503$; $p = 0,001$)
- Між **Рівень стресу** та **ефективність і продуктивність** ($r = -0,434$; $p = 0,031$)
- Між **Статтю** та **рівень стресу** ($r = 0,467$; $p = 0,007$)
- Між **Віком** та **рівень стресу** ($r = 0,395$; $p = 0,017$)
- Між **Рівень стресу** і **повнота та емоційна насиченість** ($r = -0,555$; $p = 0,002$)
- Між **Статтю** та **розваги і свобода** ($r = 0,348$; $p = 0,019$)
- Між **Віком** та **розваги і свобода** ($r = -0,475$; $p = 0,023$)
- Між **Рівень стресу** та **загальний саморозвиток** ($r = -0,549$; $p = 0,003$)
- Між **Віком** та **повага оточуючого колективу** ($r = 0,458$; $p = 0,015$)
- Між **Статтю** та **відповідальність** ($r = 0,394$; $p = 0,027$)

- Між **Віком** та **організованість** ($r = 0,486$; $p = 0,003$)

Отже, між віком та іншими психічними чинниками існує кореляційний зв'язок (Рис. 3.1).

Наприклад між **віком** та шкалою **життєвої мудрості** існує прямий кореляційний зв'язок, який свідчить про те, що студенти старших курсів з процесом дорослішання, тобто зростанням свого віку, стають більш мудрішими та отримують багаж життєвого досвіду. Відповідно таким особам легше перенести стресові чинники, які виникають в ході військових дій завдяки попередньо набутим навичкам.

Також взаємозв'язок **віку** та **пізнання і впевненості в собі**, означає, що зі збільшенням віку опитаних студентів, збільшується відповідно їхня впевненість у собі та в своїх силах. Знову ж таки, завдяки отриманому життєвому досвіду напередодні. Завдяки цьому, студентська молодь без острахів відкриває для себе нові горизонти та не боїться пробувати щось нове, ризикувати та вигравати.

Кореляційний зв'язок між **віком** та шкалою **рівень стресу**, свідчить про те, що чим збільшується вік студента, тим більш вразливим він стає до стресових, внутрішніх чи зовнішніх чинників, отже рівень його стресу, зростає. Таким людям характерна низька самооцінка та самосвідомість

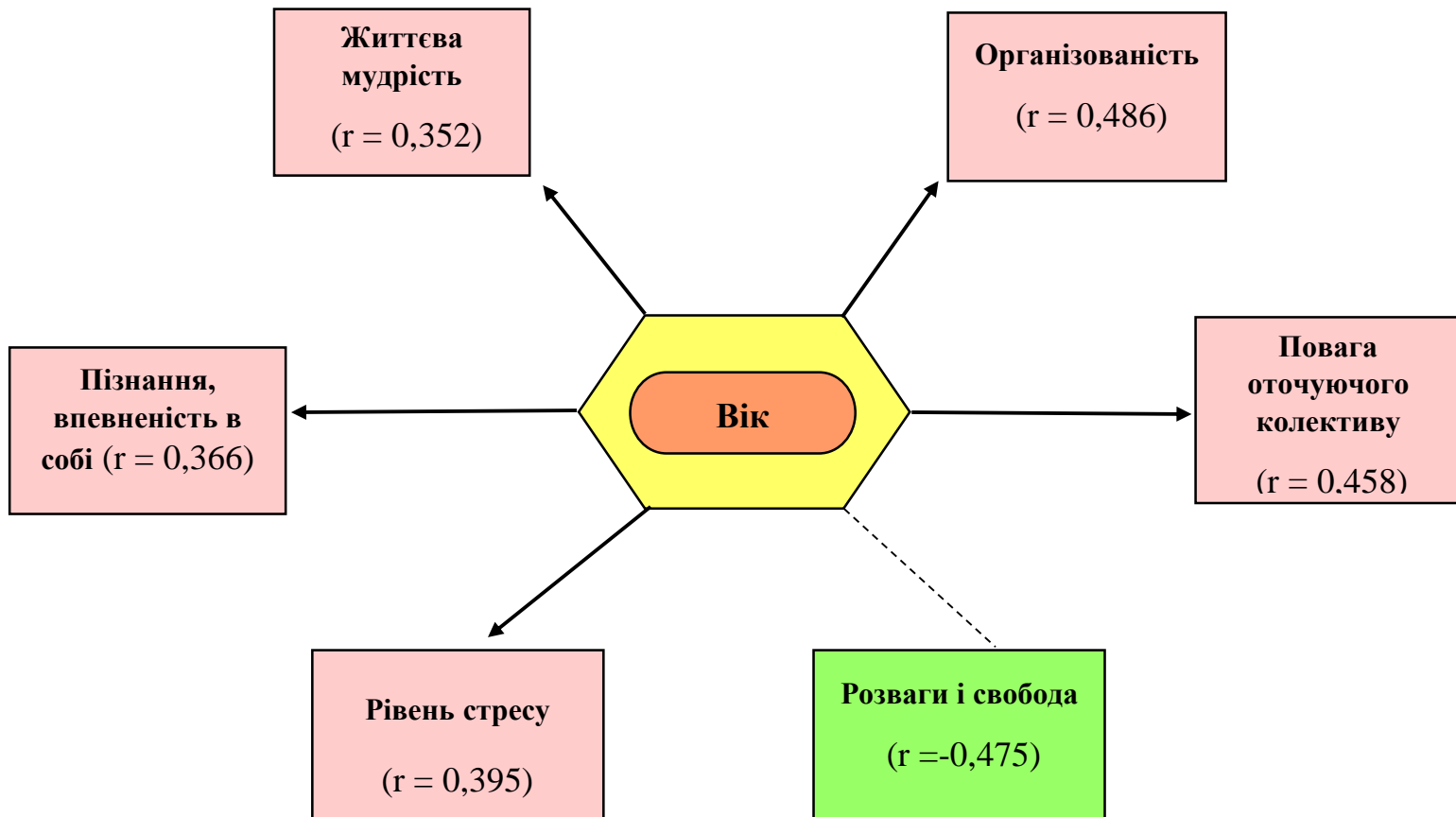

Рис. 3.1. Кореляційна плеяда взаємозв'язків між шкалою віку та іншими психічними чинниками.

Негативний взаємозв'язок між шкалою **віку** і **розваги та свобода** свідчить про те, що з приходом етапу дорослішання, та зростання свого віку, студенти виявляють менше бажання та потяг до розваг та свободи. Адже система цінностей змінюється та стає більш серйозною. Вектор думок молоді також з роками змінює напрям до життєвих та загальнолюдських постулатів. Таким студентам притаманні характеристики самоконтролю та зовнішньої і внутрішньої емоційної стабільності.

Кореляційний зв'язок також присутній між шкалами **віку** та **поваги оточуючого колективу**. Тобто припускаємо, що зі збільшенням віку, завдяки життєвому досвіду в спілкуванні та здобутим раніше навичкам, повага серед оточуючого колективу в студентській молоді зростає. Таким людям характерні ознаки: відповідальності, раціоналізму, вони добре почувують себе в колективі та часто можуть бути неформальними лідерами, серед студентських груп.

Взаємозв'язок між шкалами віку та організованості, означають що, з приходом етапу дорослішання, студентська молодь стає більш організованою. Вона сама може брати відповідальність за ті, чи інакші процеси своєї діяльності та доводити все до кінця, власними силами. Також даний взаємозв'язок є хорошою ознакою розвитку тайм - менеджменту серед молоді.

Виявлено статистично-достовірний кореляційний зв'язок між шкалою статі та шкалами: краси природи та мистецтва, рівнем стресу, розваги і свобода, відповідальність(рис. 3.2).

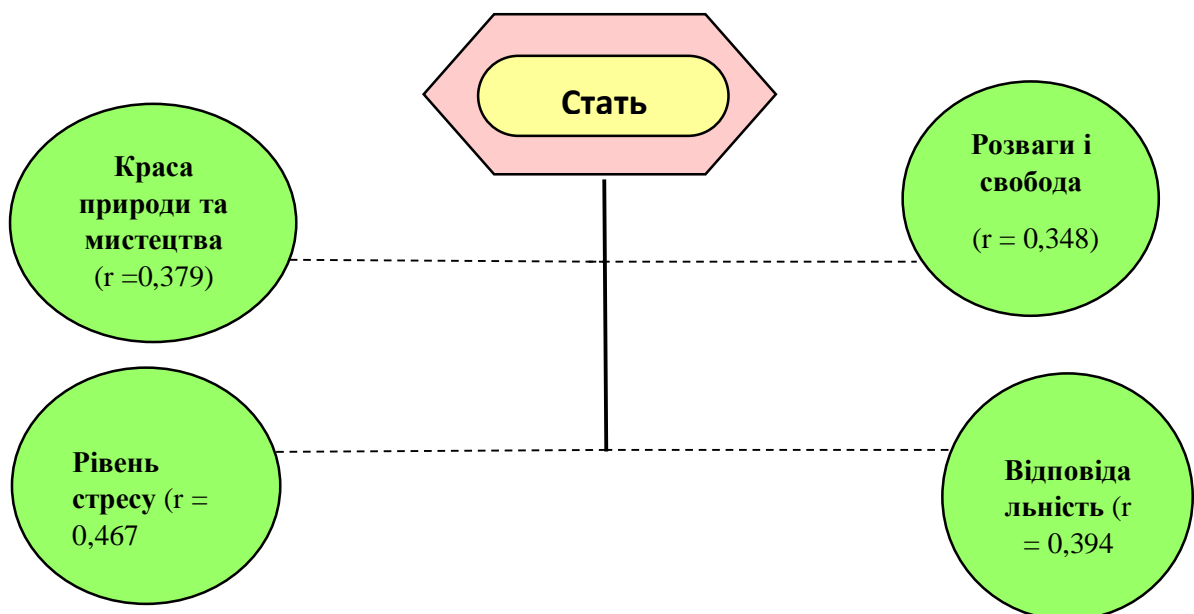

Рис. 3.2. Кореляційна плеяда взаємозв'язків шкали статі з іншими шкалами

Кореляційний взаємозв'язок шкали *статі* з шкалою *краси природи і мистецтва*, свідчить про те, що потяг до краси і мистецтва серед чоловічої частини студентів є низьким.

Взаємозв'язок між *статтю* та *рівнем стресу* означає, що серед жінок рівень стресу є високим з великим вектором розвитку. А отже жінки зараз більше схильні переживати стрес ніж чоловіки.

Взаємозв'язок шкали *статі* та *шкали свободи і розваг*, свідчить про те, що потяг до розваг серед є низьким серед жіночої частини респондентів. Вони воліють більше опиратися на серйозні чинники, такі як саморозвиток і

самовдосконалення, ніж чоловіки.

Кореляційний зв'язок між *статтю та шкалою відповідальності*, означає, що в чоловіків, почуття відповідальності значно збільшилося ніж у жінок. Такі люди готові приймати виклики долі та протистояти різним проблемам.

Також існує кореляційний взаємозв'язок між *шкалою зміни цінностей та шкалами життєвої мудрості і рівня стресу*. Ці взаємозв'язки означають, що чим більший вектор розвитку зміни цінностей, тим швидше і ефективніше набуття життєвої мудрості. А також чим більший показник розвитку зміни системи цінностей тим більший рівень стресу у опитаних респондентів. Отже, можна зробити висновок, що зміна цінностей сприяє здобуття життєвої мудрості та досвіду, проте цей процес відбувається також з участю різних зовнішніх і внутрішніх чинників стресу.

Виявлено негативний кореляційний взаємозв'язок між шкалою рівня стресу та шкалами: *психічне і фізичне здоров'я, ефективність і продуктивність, повнота та емоційна насиченість, загальний саморозвиток* (рис. 3.3).

Відповідно взаємозв'язок шкал рівня стресу та психічного і фізичного здоров'я, є свідченням того, що чим більший рівень розвитку стресу у молоді, тим нижчий рівень психічного і фізичного здоров'я. Такі стани супроводжуються безсонням, розладами харчування, відсутності самоконтролю та самосвідомості, втрата відчуття часу в просторі та ін.

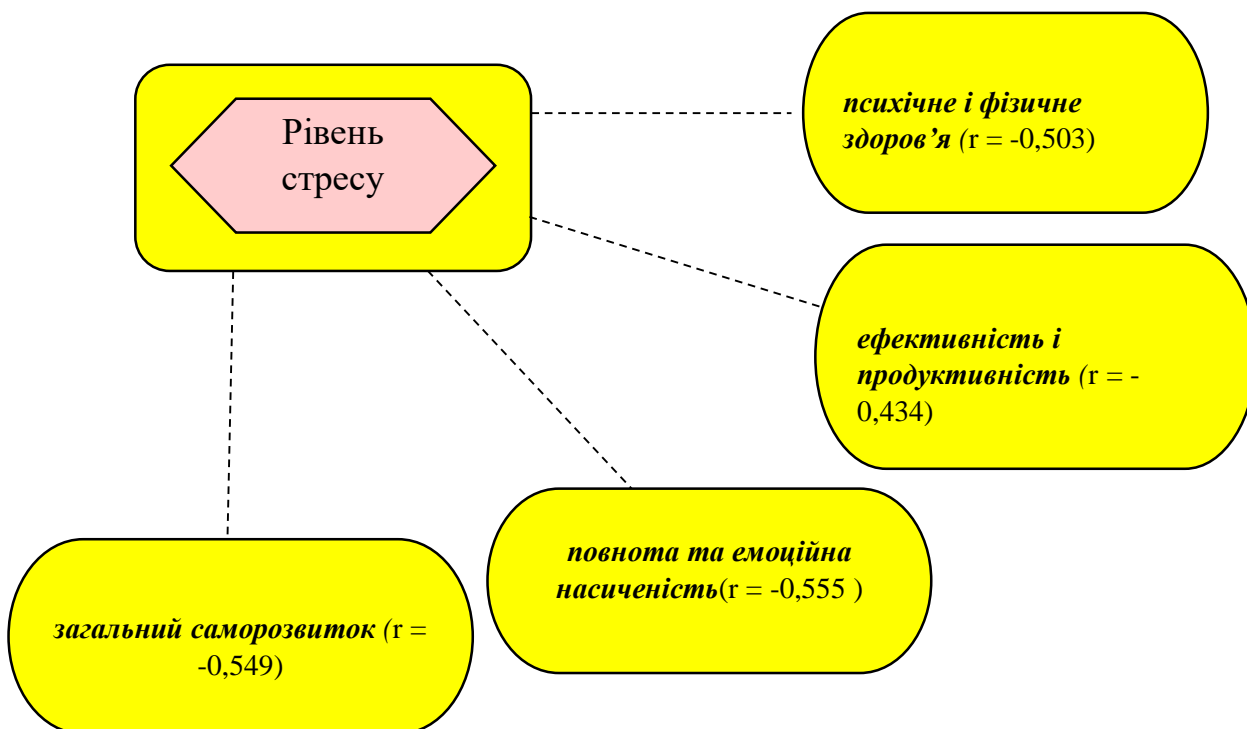

Рис. 3.3. Плеяда негативних кореляційних зв'язків між шкалою рівня стресу та іншими шкалами.

Також існує негативний взаємозв'язок між шкалою рівня стресу та шкалою ефективності і продуктивності. В опитаних студентів високий рівень розвитку стресових показників і відповідно з цього впливає, що також низький рівень ефективності і продуктивності. Характеристиками притаманними такому стану є: байдужість, лінь, відсутність бажання в комунікаційних зв'язках, розлади соціальних зв'язків, відсутність самодисципліни.

Негативний взаємозв'язок присутній також між шкалами рівня стресу та повноти і емоційної насиченості. Відповідно виходячи з цього, розуміємо, що чим більший рівень стресу, тим нижча емоційна насиченість життя і повнота відчуттів.

Також негативний кореляційний взаємозв'язок присутній між шкалами рівня стресу та загального саморозвитку. Це є свідченням того, що в студентській молоді через високий розвиток стресових чинників відбувається низький рівень загального саморозвитку, що потім може значно вплинути на подальше життя. Характеристиками таких станів можуть бути показники: байдужості, відчуження, емоційної нестабільності та відсутності самоконтролю власних почуттів і розвитку подальших життєвих подій.

Висновки до розділу 2

В другому розділі було проведене дослідження на визначення рівня впливу війни на формування особистісних цінностей сучасної студентської молоді.

Завдання які стояли в ході проведення дослідження (спираючись на обрані методики) були успішно виконані.

Дослідження також відбувалося на основі трьох адаптованих методик: методика ціннісних орієнтацій М. Рокича (Rokeach Value Survey - RVS); тест на визначення рівня стресу (за В. Ю Щербатих); "методика незавершених речень (Л. Пономаренко)" (на прикладі продовження речення: "Під впливом війни мої життєві цінності...")

Отже, підсумовуючи всі отримані результати та аналіз отриманих даних, можна впевнено сказати, що гіпотеза дослідження підтвердилась. Це означає, що війна значним чином вплинула на формування системи цінностей сучасної студентської молоді.

67% осіб мають високі показники, це означає що їхні життєві цінності значно змінилися під впливом військових дій. В опитаних людей цінності набули іншого значення та стали більш орієнтовані на сім'ю. Також вони змістились в сторону загальнодержавних цінностей, таких як: цінність свободи, особи-громадянина. Всеосяжна вдячність за життя і за моменти щастя. 35% опитаних людей притаманний високий рівень стресу як наслідок перебування та проживання в країні з військовими діями. Високий рівень проявляється різними способами, в осіб яким притаманний такий рівень стресу знижений самоконтроль, підвищена тривожність та нервозність, ослаблена пам'ять та сенсорні здібності, підвищена пітливість та почервоніння шкіри.

Отже, можна зробити висновок, що з приходом війни в життя студентської молоді їхні життєві цінності та пріоритети дуже змінилися, значно виріс рівень стресу серед опитаних осіб. Значущими серед термінальних цінностей стали матеріальна забезпеченість, психічне і фізичне здоров'я, а також закінчення війни. Серед інструментальних цінностей значущими стали незалежність, емоційна стабільність та вихованість. Також було виявлено середнє значення та

стандартне відхилення показників та виявлені статистично достовірні, і негативні кореляційні зв'язки між шкалами, які описані вище.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРІОРИТЕТІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

3.1 Відмінність формування системи цінностей студентів у мирний та військовий час.

Формування системи життєвих цінностей, є важливим аспектом розвитку будь якої особистості. Ще від народження та перебування в колі сім'ї, дитина спостерігає за поведінкою оточуючих людей, батьки навчають її моралі, правилам етикету, поведінці в соціумі, взаємоповазі до один одного та іншим важливим речам. Дитина вивчає нові речі, знайомиться з новими людьми та потрапляє у соціум, де починає самостійно формувати власні вподобання, переконання та життєві постулати. Пізніше дитина дорослішає, проходить всі кризові етапи свого дорослішання та при закінченні шкільного віку отримує новий статус та нове коло оточення. Студентське життя насичене різноманітними подіями а також випробуваннями. Проте саме вони створюють повноцінну особистість з власною точкою зору та поглядом на ситуації і життя загалом.

Формування ціннісних орієнтацій починається ще з народження і при стабільному процесі соціалізації, воно відбувається протягом всього життя та видозмінюється завдяки зовнішнім та внутрішнім чинникам. Всесвіт та доля дуже часто вносять свої корективи у формування особистості. Так відбулося і в 2022 році, коли на території України розпочалося повномасштабне вторгнення зі сторони рф, яке змінило життя кожного громадянина. Тому формування системи цінностей сучасної студентської молоді відрізняється від тої, яка була раніше.

Головна різниця полягає в декількох факторах:

1. Соціальна та економічна стабільність. У мирний час соціальне середовище дозволяє молоді формувати свої постулати цінностей на

основі фокусу кар'єри, освіти та самовдосконалення. Студенти впевнено думають про своє майбутнє, розглядаючи різні професії, відвідуючи пари та отримуючи освіту, завдяки якій, пізніше, зможуть отримати роботу своєї мрії. Водночас у військовий час, студенти перебувають у небезпечному середовищі, відчуваючи загрозу власному життю кожного дня. І тоді фокус думок змінюється на виживання та самозбереження.

2. **Пріоритети.** В мирний час студентська молодь має змогу розставити пріоритети в своєму житті приділяючи значну увагу самовдосконаленню та досягненню успіхів в житті. Наприклад відкриття власної справи чи розвиток хобі. А у військовий час саморозвиток та хобі на жаль відходять на інший план, особливо коли війна має короткий термін та молоді люди перебувають в шоковому стані.
3. **Взаємодія.** В мирний час студенти можуть вільно подорожувати та взаємодіяти з різними людьми. Знаходити друзів і однодумців в країнах Європи, знайомитися з новими традиціями в програмах по обміну та отримувати освіту за кордоном. Під час війни на жаль все це є неможливим і тому ускладнює процес формування життєвих цінностей, а також змінює спектр думок молодої людини.
4. **Патріотизм.** В мирний час студенти розвивають свій патріотизм та ідентифікують себе як громадянина, завдяки любові до власної країни, її символам та речам які були їм відомі ще з дитинства. Під час війни патріотизм проявляється і формується через ненависть до ворога та бажання розплати. Молодь завжди була рушійною силою суспільства, яка рухала країну вперед, і саме під час війни патріотизм молодих людей виборює незалежність своєї країни як на фронті так і в тилу. Тому що, кожен важливий на тому місці, на якому знаходиться на даний момент.
5. **Індивідуалізація та колективізація.** При відсутності військових дій студентська молодь формує свої життєві цінності більш індивідуально, спираючись на власний пережитий досвід та оцінку ситуації. Якщо брати до уваги військовий час, то тоді студенти згуртовуються та формують

колективні цінності, такі як взаєморозуміння, та підтримка.

Отже, впевнено можна сказати, що формування життєвих цінностей студентів у мирний та військовий час є абсолютно різним. Адже різні життєві обставини значно впливають на особистість, в тому числі і війна. Досить важко віднайти плюси в даній ситуації, проте той час в який ми зараз живемо, це також досвід який молоді люди пронесуть з собою протягом всього свого життя та який залишив відбиток в душі кожної людини.

3.2. Психологічний тренінг щодо формування цінностей та побудови системи життєвих пріоритетів.

Різні життєві ситуації можуть погано впливати на загальний психічний та емоційний стан людини та на формування її життєвих цінностей. Серед вирію буденних проблем дуже легко загубити себе та не розуміти власні бажання. А отже в такому випадку необхідна кваліфікована допомога. Формування та пошук життєвих цінностей – це процес який не потребує екстреної допомоги психолога, адже вірний шлях самопізнання можна отримати і на тренінгових групових заняттях, де колектив слугує підтримкою і мотивацією. Психологічні тренінги покращують загальне самопочуття, сприяють саморозвитку та збільшують кількість спожитої інформації. Також на тренінгах можна чудово розвинути свої комунікативні навички та дізнатися для себе щось нове.

Тренінг «Мої цінності»

Мета: розкрити сутність поняття «цінність», визначити основні життєві цінності та сформувані цілі з залученням арт-терапії, визначити подальший план дій особистісного розвитку, навчитися правильно діяти в будь яких життєвих ситуаціях.

Обладнання: папір, бейджі з іменами учасників, фарби.

Епіграф: «Щастя – є той стан свідомості, яке виникає від досягнення власних цінностей людини.»

Хід тренінгу

1. Привітання з учасниками. Налаштування гарного настрою.

Доброго дня! Рада(ий) вітати вас цього чудового дня. Незважаючи на погоду, місце чи обставини, цей день залишається прекрасним, адже це мить нашого життя. Кожна прожита вами хвилинка, несе в собі велику цінність, урок, повчальний мотив чи спогад. Закарбуйте для себе цей момент і нехай сьогоднішня посмішка стане для вас цінністю. Посміхніться!

2. Знайомство учасників. Налаштування зв'язку.

Вправа 1. «Для мене цінність це...»

Метою вправи є знайомство учасників між собою, та налагодження дружньої атмосфери. Налаштування колективу до співпраці.

Учасники знаходяться в колі та по черзі називають своє ім'я. Після того, як учасник сказав своє ім'я, він має продовжити речення про те, що для нього є цінністю. Вправа спрямована на знайомство між учасниками та розуміння хто, з якою метою прийшов на тренінгове заняття.

Після того як кожен з учасників відповість, коло замикається тренером та вправа закінчується.

3. Промова тренера. Налаштування на роботу.

Що для нас є цінністю? Випита чашка кави зранку по дорозі на роботу? Чи можливо теплі сімейні вечори в затишку разом з родиною? Можливо цінністю для нас є підняття на гору чи приборкання високої хвили? А можливо перші кроки в своєму житті? Всі ці речі є цінними для різних людей. Кожна людина індивідуальна і варто це пам'ятати. Життя цінне тим, що ми маємо можливість насолоджуватися ним і рухатися вперед. Досягати власних цілей і висот, вчитися чомусь новому та розвиватися з кожним днем. Кожна рослина та тварина живе на цьому світі, тому що вона є однією з цінностей природи. Як сонце весняного ранку сходить та освітлює все навкруги, так і ви маєте віднайти власний шлях в своєму серці та зрозуміти, що є цінним особисто для вас! Тому тема сьогоднішнього нашого тренінгу звучить як: «Мої цінності».

Вправа 2. Торбинка побажань.

Мета: визначити правила групи, для комфортного самопочуття кожного з учасників.

Кожен бере два папірці, пише на них правила поведінки в колективі, які є важливими на його думку, зачитує та кидає в торбинку. Вправа відбувається поки останній учасник не скаже свої правила. Якщо учасники погоджуються на правила один одного, то вправа закінчується. Торбинка залишається в тренера.

Ця вправа допоможе не лише визначити правила, а і згуртувати учасників, показати їм відчуття єдності та причетності до чогось цілого.

4. Пошук свого маяка.

Людину у вирії життя можна зрівняти з кораблем, який шукає власний шлях, серед бурхливого океану. Ми кожного дня зіштовхуємося з новими пригодами, долаємо труднощі, наче корабель, який пливе крізь хвилі неспокійного океану. Проте важливо в бурхливому океані життя, віднайти свій маяк, який завжди буде вказувати вам на правильний шлях.

Вправа 3. Маяк.

Мета: надихнути учасників та змотивувати діяти.

Учасники сідають в зручну для них позу та заплющують очі. Слова тренера: « Уявіть що ви пливете на човні серед океану, ясний день, світить сонце, вода виблискує і заворожує спокоєм. Надходить вечір, сідає сонце, вода в океані стає темнішою, небо вкривається хмарами. Почався шторм, хвилі б'ються та падають на ваш човен та вода попадає всередину. Ви заблукали і не знаєте як віднайти дорогу серед вируючого навколо вас шторму. Раптом далеко від вас виблискує ледь помітне світло, пливіть на нього. Це маяк який вказує вам шлях. Можете відкрити очі.»

«А тепер візьміть папір та намалюйте цей маяк зі своєї уяви, розфарбуйте його та напишіть по бажанню надихаючі слова, які будуть вести вас по життю»

Вправа 4. Гора

Мета: визначити цінності в житті кожного учасника та скласти список цілей.

Для того щоб правильно рухатися по житті та визначати свої цінності, потрібно розуміти свої цілі та бажання. Візьміть аркуш паперу та намалюйте на ньому гору, таку якою ви собі її уявляєте, обмежень немає. Після того як намалювали починаючи від землі до самої вершини гори напишіть цілі, які ви б

хотіли досягнути в своєму житті. І нехай на землі буде та ціль, яку ви можете виконати протягом наступних декількох тижнів, а на верхівці гори ціль- якої ви бажаєте досягнути все своє життя.

- *Обговорення цілей після вправи.*

5. Притча про життєві цінності

Якось молодий чоловік гуляючи берегом задумався про своє життя та цінності в ньому. По дорозі він зустрів старого мудреця.

Що тебе турбує юначе – спитав мудрець?

Я не знаю що в моєму житті є найважливішим, які в ньому цінності.

Це дуже просто, ось дивись. Мудрець взяв в руки глечик та наповнив його великим камінням.

Глечик зараз повний? – запитав мудрець.

Так – відповів юнак.

Тоді старий мудрець взяв дрібне каміння і знову засипав в глечик, так щоб дрібні камінці закрили весь вільний простір між великим камінням.

А тепер він теж повний? – знову запитав мудрець.

Теж – відповів юнак.

Мудрець посміхнувся та взяв в руки пісок, і ще раз засипав і його в глечик. Вільного простору зовсім не лишилося.

Ну що, а зараз глечик повний чи порожній? – спитав зацікавлено мудрець.

Ну тепер зовсім заповнений – відповів хлопець.

І тоді мудрець дістав воду і залив її в глечик по самі вінця.

Велике каміння це твої головні цінності, родина, батьки, кохання. Якщо ти їх втратиш, то тоді твоє життя ніколи не буде повним. Дрібні камінці- це робота, обов'язки, матеріальні справи – це також важливі для тебе речі. А пісок – це різні дрібниці які не мають сенсу, проте мають значення.

А вода тоді що? – спитав юнак.

Мудрець посміхнувся і відповів – Вода це твій особистий простір, довкілля, щоб ти не забував, хто ти є насправді і в чому твоя цінність.

Обговорення притчі:

- Що для вас велике і дрібне каміння в житті?
- В чому повчальний мотив притчі?
- Що ви для себе взяли з цієї розповіді?

6. Завершення тренінгу.

Вправа 5. Повні вінця.

Мета: закінчити тренінг в піднесеному настрої.

Учасники стають в коло та тримаються за руку. Слова тренера: Уявіть що в центрі кола стоїть велика чаша. Заповніть її любов'ю, доброзичливістю, щирістю по самі вінця. Скажіть всі теплі слова які вам би хотілося, поділіться враженнями та позитивними емоціями, подякуйте собі за цю мить.

7. Обговорення.

Учасники сідають в коло і тренер по черзі дає кожному слово. Кожен учасник ділиться враженнями від тренінгу, побажаннями та власними надбаннями і висновками. Кожен розповідає які цінності і цілі в житті для себе визначив та які має плани на майбутнє. При бажанні учасники обмінюються обіймами та побажаннями.

Слова тренера: «Дякую всім, хто був сьогодні присутній. Дякую за активну участь у роботі. Надіюсь кожен з вас зараз змотивований рухатися вперед, визначати нові цінності та досягати вершини!»

Висновок до розділу 3

Формування системи життєвих цінностей, є важливим аспектом розвитку будь якої особистості. Ще від народження та перебування в колі сім'ї, дитина спостерігає за поведінкою оточуючих людей, батьки навчають її моралі, правилам етикету, поведінці в соціумі, взаємоповазі до один одного та іншим важливим речам. Формування ціннісних орієнтацій починається ще з народження і при стабільному процесі соціалізації, воно відбувається протягом всього життя. Всесвіт та доля дуже часто вносять свої корективи у формування особистості. Так відбулося і в 2022 році, коли на території України розпочалося повномасштабне вторгнення зі сторони РФ, яке змінило життя кожного громадянина. Тому формування системи цінностей сучасної студентської молоді відрізняється від тої, яка була раніше. Серед вирію буденних проблем дуже легко загубити себе та не розуміти власні бажання. А отже в такому випадку необхідна кваліфікована допомога. Формування та пошук життєвих цінностей – це процес який не потребує допомоги психолога, адже вірний шлях самопізнання можна отримати і на тренінгових групових заняттях, де колектив слугує підтримкою і мотивацією. Психологічні тренінги покращують загальне самопочуття, сприяють саморозвитку та збільшують кількість спожитої інформації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в даній роботі було розглянуто проблему рівня впливу війни на ціннісні орієнтації студентської молоді. Для реалізації поставлених завдань був проведений теоретичний аналіз. В результаті опрацювання теоретичного матеріалу було виявлено, що поняття «цінностей» має досить глибоке коріння свого започаткування. Зародилося воно ще з часів епохи античності і з того моменту почався шлях розвитку та формування різноманітних думок і течій. Вивчення теми цінностей бере свій початок в філософії Сократа, Платона та Аристотеля, проте вони говорили про поняття «добра» і «праведності» як основних елементів у формуванні моралі та життєвих цінностей.

Фрідріх Ніцше був першим, хто системно та більш конкретизовано вивчав ціннісні орієнтації особистості. На думку вченого, життєві цінності є також результатом історичного розвитку.

Також одним з відомих постатей в історії гуманістичної психології є Абрахам Маслоу та його піраміда потреб людини. Саме в ній автор зазначає тему цінностей, як важливу складову самоактуалізації особистості.

Карл Роджерс використав поняття життєвих цінностей в розробці власної концепції. В ній основна увага приділяється людині та її світовому досвіду. А саме формуванню власних цінностей та переконань. Ця концепція і досі слугує гарною теоретичною платформою для вивчення системи людських цінностей.

Також роль цінностей у формуванні особистості досліджував Карл Юнг, який вивчав їх через призму колективної і індивідуальної свідомості. Загалом поняття «цінностей» є досить глибинним. Його дослідження відбувається на основі багатьох праць вчених і практичних та теоретичних дослідженнях.

Сучасна студентська молодь формує свої цінності під впливом політично-економічних та соціально-психологічних процесів, які відбуваються на даний момент в Україні. Також можливий розвиток багатьох різноманітних сценаріїв формування ціннісних орієнтацій після закінчення війни.

Студенти які перебувають на окупованих територіях, або ж в зоні бойових дій формують свої цінності на зовсім інших життєвих постулатах. Цінності для

кожної людини можуть бути різними та мати не однакову значимість. Проте варто пам'ятати, що кожен з нас особистість та індивід і тому повага у суспільстві та підтримка це ті рушійні сили які змінюють світ.

Емпіричне дослідження рівня впливу війни на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді відбувалося на основі трьох адаптованих методик: методика ціннісних орієнтацій М. Рокича (Rokeach Value Survey - RVS); тест на визначення рівня стресу (за В. Ю Щербатих); "Методика незавершених речень (Л. Пономаренко)" (на прикладі продовження речення: "Під впливом війни мої життєві цінності...")

Дослідження проводилося онлайн, в другій половині березня 2023 року на платформі Google forms. В ньому прийняли участь 32 особи, вік яких коливається від 19 до 26 років.

Аналізуючи отримані результати завдяки першій методиці, ми побачили, що рівень стресу має високі показники серед числа студентської молоді. Серед інструментальних цінностей для молоді пріоритетними є: вихованість, освіченість, відповідальність, незалежність та емоційна стабільність, а серед термінальних цінностей, студенти обрали для себе найбільш пріоритетними: психічне і фізичне здоров'я, матеріально забезпечене життя та закінчення війни. Аналізуючи відповіді студентів за другою та третьою методикою, ми помітили, що майже у всіх цінності змінилися з приходом війни у їхнє життя. Хтось формує свої цінності на загальнодержавних постулатах, інша частина студентів націлена реалізуватися сімейно та матеріально. Проте, для когось цінності залишилися незмінними. Також частка студентської молоді почала більше цінувати власне здоров'я, сім'ю та друзів.

За результатами *описової статистики* виявлено, що для 8% опитаних студентів життєві цінності змінилися в негативну сторону через початок військових дій. Це свідчить про викривлення системи життєвих цінностей, їх спустошення та розвиток в протилежному напрямку. 35% опитаних людей притаманний високий рівень стресу, як наслідок перебування та проживання в країні з військовими діями. Для 23% опитаних студентів притаманний низький

рівень стресу, тобто війна не вплинула на самопочуття та самосвідомість таких осіб, їм не знайомі безсоння чи зниження апетиту, втрата часу чи відсутність контакту з навколишнім середовищем та оточенням. 68,8% опитаних студентів значимою цінністю для себе обрали *«Психічне і фізичне здоров'я»*. Це означає, що сучасна молодь навіть в стані війни, орієнтована на підтримку високого рівня свого фізичного та психічного здоров'я. Також 65,6% отримала шкала *«Матеріальна забезпеченість»*. Це означає, що студентська молодь надає великого значення присутності достатньої кількості коштів в своєму житті. На низькому рівні значимості опинилася шкала *«Щастя інших людей»* - 15,6%. Це означає, що з початком повномасштабного вторгнення в студентів значною мірою почав розвиватися егоїзм та відсутність цікавості і емпатії до інших людей. Також 14,6% отримала шкала *«Творчість»*. Це є низьким показником, який означає, що потяг до творчості не є пріоритетом для сучасної молоді. 12,5% отримала шкала *«Відміна комендантської години»*. Низька значимість цієї шкали є свідченням того, що студентська молодь за період війни звикла до певних часових обмежень перебування на вулиці і цей чинник ніяк не впливає на самопочуття студентів.

Поставлена перша гіпотеза, про те, що війна значно вплинула на формування системи життєвих цінностей студентської молоді - підтвердилася. Завдяки емпіричному дослідженню нам вдалося виявити, що війна та стрес який вона несе за собою, дуже вплинули на розвиток і формування особистості студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформації. Вища освіта України, √1 2008. 72-75 с.
2. Банах В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. Гуманітарний вісник, 2016 √64. 13-19 с.
3. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства: науковий вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Серія «Філософія», Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 43.
4. Барчій М. С., Воронова О. Ю. Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2020. Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (11). 252-254 с.
5. Білогур В.Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційному суспільстві :монографія В.Є.Білогур. Дніпропетровськ: Пороги, 2011. 311с.
6. Безкоровайна М. П. Віра як духовна цінність в контексті сучасного життя. Молодь в умовах нової соціальної перспективи, матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 17–18 травня 2005 р.) 2005 Ч. 1. 39–40 с.
7. Бліхар М. П. Ціннісні орієнтації студентської молоді України: соціологічний аналіз проблеми: вісник Львівського університету, серія соціологічна, 2011 Вип. 5. 116–125 с.
8. Бондаревич І.М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива.- монографія - Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. 162 с.
9. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, за ред. С.Д. Максименка. Київ: 2003. Т.V, Ч. 5.
10. Васюк К. М. Особливості ціннісно-сміслової сфери молоді в умовах війни. Видання: Psychology scientific directions of research in educational activity. 418-421 с.

11. В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз, К.: Знання України 2002. 578 с.
12. Воропаєва В. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах трансформації сучасного суспільства. Гуманітарний вісник ЗДІА, 2013р.√55. 257-266 с.
13. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2010 √2. 26-30 с.
14. Левковська Наталія. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді. Політичний менеджмент √1, 2006р. 85-91 с.
15. Мицишин М. М., Симканич Т. Ю. Зміна професійних ціннісних орієнтацій студентів психологів в умовах війни. Вісник Національного університету оборони України 2(66), 2022р. 71-77 с.
16. Молодиченко В. В. Ціннісний контекст духовного світу сучасної студентської молоді. Мультиверсум: філософський альманах : зб. наук. праць, вип. 80, Київ, 2009. 207–217 с.
17. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К.: Знання України, 2003. 450 с.
18. О. Марусенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярова. Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства. Вісн. Львів. ун-ту., 2006, вип. 21. ч. 1. 250–258 с.
19. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі.
20. Поснова Т.П. Ціннісний вимір духовності особистості в кризовому суспільстві.
21. Сергій Савченко. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах гібридної війни в Донбасі : освітологія, √6 2017р. 86-90 с.
22. Скок М.А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента М.А. Скок Вісник ЧДПУ. Серія: Психологічні науки : зб. наук. праць, голов. ред. М.О.

- Носко, Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка – Чернігів : Ред.-вид. центр ЧДПУ, 2002. – вип - 11. 128–132 с.
23. Сорочинська В. Є. Соціалізація і формування ціннісних орієнтацій студентської молоді: збірник наукових праць, випуск-11, Київ-Вінниця, 2006р. 381-392 с.
24. Статінова Н., Кущенко О. Пріоритети та цінності сучасної студентської молоді. Гуманітарні дослідження: вісник КНТЕУ 3, 2011. 107-116 с.
25. Стаття: Шкарлатюк Катерина, кандид.психол.наук. Стратегії стрес-долаючої поведінки студентської молоді в умовах війни. 2022р. 73-75 с.
26. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві: гуманітарний вісник ЗДІА, випуск 38, 2009р. 222-233 с.
27. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2013р. вип.57. 181-187 с.
28. Шевченко Г. П. Духовність і цінність життя. Г. П. Шевченко. Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. — 2004. — вип. 5. 3–15 с.